

12. Прищак М.Д., Залобівська О.Б., Слободянюк О.М. (2015). *Ділове спілкування* : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ. 128 с.

13. Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Лапузіна О.М. (2006). *Ділова етика* : навч. посібник. Харків : НТУ «ХПІ». 364 с.

14. Харченко Л.П. (2012). Ділове спілкування як одна з основних потреб людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 24. С. 182-185.

References (transliterated)

1. Avramenko O.O., Yakovenko L.V., Shyika V.Ia. (2015). *Dilove spilkuvannia* : navchalnyi posibnyk ; Za nauk. red. O. O. Avramenko. IvanoFrankivsk : «Lileia_NV». 160 s.

2. Anhelov, H., & Dmytrashko, S. (2016). *Dilove spilkuvannia: osoblyvosti suchasnoi komunikatsii*. Food Industry Economics. № 8(2). Retrieved from <https://doi.org/10.15673/fie.v8i2.134>

3. Baranovska L.V., Hlushanytsia N.V. (2016). *Psykhohiia dilovoho spilkuvannia* : navch. posibnyk. K. : NAU. 248 s.

4. Boryshkevych I.I. (2021). *Osoblyvosti etyky dilovoho spilkuvannia u suchasnomu rynkovomu seredovyshchi*. Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu. Vyp. 17 (1). S. 67-75.

5. Koval A.P. (1999). *Dilove spilkuvannia* : navch. posibnyk. K. : Lybid. 280 s.

6. Lieskova L.F. (2015). *Dilove spilkuvannia u profesiinii diialnosti upravlintsia sotsialnoi sluzhby*. Retrieved

from <http://ir.stu.cn.ua/123456789/16475>

7. Novoseletskyi S. (2009). *Dilove spilkuvannia yak zasib upravlinskoho vplyvu*. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5979>

8. Nuzhna O. (2021). *Styl kerivnytstva ta yoho vplyv na realizatsiiu funktsii spilkuvannia u dilovii komunikatsii*. Ekonomichnyi chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. № 4. S. 81-87.

9. Orban-Lembryk L.E. (2003). *Sotsialna psykhohiia*. K. : Akademydav. 446 s.

10. Palekha Yu.I. (2008). *Etyka dilovykh vidnosyn* : navch. posib. K. : Kondor. 356 s.

11. Ponomarov O.S., Harnyk L.P., Hura T.V. (2015). *Osobystyi pryiom v systemi upravlinskykh tekhnolohii* : navch.-metod. posibnyk. Kharkiv : NTU «KhPI». 48 s.

12. Pryshchak M.D., Zaliubivska O.B., Slobodianiuk O.M. (2015). *Dilove spilkuvannia* : navchalnyi posibnyk. Vinnytsia : VNTU. 128 s.

13. Romanovskyi O.H., Ponomarov O.S., Lapuzina O.M. (2006). *Dilova etyka* : navch. posibnyk. Kharkiv : NTU «KhPI». 364 s.

14. Kharchenko L.P. (2012). *Dilove spilkuvannia yak odna z osnovnykh potreb liudyny*. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Vypusk 24. S. 182-185.

Надійшла (received) 07.04.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Грень Лариса Миколаївна (Hren Larysa) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна, доктор наук з державного управління, професор; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4466-6018>;

Панфілов Юрій Іванович (Yurii Panfilov) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна, кандидат психологічних наук, доцент, Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5288-3904>

УДК 316.346.32-053.9

doi: 10.20998/2227-6890.2023.1.09

О.В. ГРИБКО

ПОТРЕБИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стаття присвячена визначенню такого багатоаспектного явища як потреби, а також пошуку шляхів реалізації потреб людей похилого віку в сучасних умовах.

Встановлено, що потреби є складним явищем, яке віддзеркалює суспільне життя і розвивається під впливом таких компонент суспільного життя як економіка, публічне управління та публічна політика, культура, освіта тощо. Задоволення потреб більшою мірою залежить від взаємодії особи з соціальним оточенням та формуються під впливом суспільства. Саме через наявність потреб людина має мотиви для певної активності.

За основу дослідження потреб людей похилого віку взято розширену піраміду потреб Маслоу (7 рівнів) – де перший клас потреб (фізіологічні потреби) включає: потребу в здоровому харчуванні, потребу в чистій питній воді, потребу в підтримці прийнятної температури у місці проживання, потребу в підтримці здоров'я та лікуванні, потребу в русі, потребу в відпочинку, потребу в фінансових засобах для задоволення вищеперелічених потреб. Наступні рівні потреб відповідно – потреба у безпеці, потреба у любові та приналежності до групи, потреба у повазі та визнанні, пізнавальні потреби, естетичні потреби, потреба в самореалізації.

У статті розглянуто два сучасних аспекти реалізації потреб людей похилого віку. По-перше, це стрімка зміна потреб під дією науково-технічного прогресу та глобалізації. А по-друге, це умови задоволення потреб в контексті локдаунів 2020-2021 рр. та дії воєнного стану з лютого 2022 р. Визначено, що у людей похилого віку під час пандемії та в умовах воєнного стану посилюються третій та четвертий рівні потреб: потреби у

приналежності до групи, кохання, поваги та довіри.

Ключові слова: потреби, піраміда потреб Маслоу, люди похилого віку, соціальна робота, соціальна послуга.

O. V. GRYBKO

NEEDS OF ELDERLY PEOPLE AND POSSIBILITIES OF ITS REALIZATION IN MODERN CONDITIONS

The article is devoted to the definition of such a multifaceted phenomenon as needs, as well as the search for ways to realize the needs of the elderly people in modern conditions.

It is established that needs are a complex phenomenon that reflects social life and develops under the influence of such components of social life as the economy, public administration and public policy, culture, education, etc. Satisfaction of needs to a greater extent depends on the interaction of a person with the social environment and is formed under the influence of society. It is because of the presence of needs that a person has motives for a certain activity.

Maslow's extended pyramid of needs (7 levels) was used as the basis for the study of the needs of the elderly – where the first class of needs (physiological needs) includes: the need for healthy food, the need for clean drinking water, the need to maintain an acceptable temperature in the place of residence, the need for support health and treatment, the need for movement, the need for rest, the need for financial means to meet the above needs. The next levels of needs, respectively, are the need for security, the need for love and belonging to a group, the need for respect and recognition, cognitive needs, aesthetic needs, and the need for self-realization.

The article considers two essential modern aspects of realization of the needs of the elderly. First, it is a rapid change in needs under the influence of scientific and technological progress and globalization. And secondly, these are the conditions for meeting the needs in the context of the 2020-2021 lockdowns and the effect of martial law from February 2022. It was determined that the third and fourth levels of needs increase in elderly people during the pandemic and in the conditions of martial law: the needs for belonging to a group, love, respect and trust.

Key words: needs, Maslow's pyramid of needs, elderly people, social work, social service.

Постановка проблеми. Проблема старіння суспільства є відносно новим соціальним феноменом, з яким людство зіткнулося лише у другій половині ХХ ст. Сьогодні українське суспільство підійшло до такого періоду свого розвитку, коли збільшення частки літніх людей у складі населення серйозно впливає на економічні, політичні, соціальні та духовно-моральні перетворення. Реалізація ідеї побудови «суспільства для людей будь-якого віку» ставить як найважливіше завдання перед нашим суспільством формування в суспільній свідомості позитивного образу старості, поваги до людей похилого віку, використання їх потенціалу в економіці. З огляду на демографічну компоненту українського суспільства [8] зростає актуальність дослідження потреб людей похилого віку, а також способів їх задоволення у т.ч. через соціальну активність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На нашу думку, найбільш розробленим є розгляд питання потреб з точки зору психології (Г. Бенеш, Д. Меєрс, С. Хілл), соціології (Р. Джуган, К. Новосад, С. Подольська) та економіки (Д. Вард, М. Ласен, А. Маслоу), утім не менш успішно поняття «потреби» вивчаються філософією (С. Сидоренко), управлінськими науками (Р. Сопко) тощо. Усі ці наукові сфери розглядають потреби людини зі своєю специфікою, що приводить як до певної ізоляції розуміння потреб, так і до деякої змішаності, тобто дослідження самого поняття «потреби» вимагає окреслення контексту їх вживання.

Мета статті – розкрити поняття «потреби» у широкому науковому контексті та окреслити шляхи

реалізації потреб людей похилого віку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Проблему потреб науковці різних галузей відносять до центральних і вважають одним із найбільш складних питань науки про суспільство. На сьогодні в науковій літературі існує близько сотні визначень поняття «потреби», отже дослідження потреб потребує чіткого обґрунтування контексту їх розуміння.

Словник української мови надає таке визначення «Потреба – 1) необхідність у кому-, чому-небудь, що вимагає задоволення; 2) те, без чого не можна обійтись; вимоги, які необхідно задовольнити [14].

З точки зору філософів – потреба є об'єктивним станом живого організму, людської особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому, що виражає необхідність у чомусь, залежність від об'єктивних умов життєдіяльності і є рушійною силою їхньої активності. Розрізняють біологічні потреби, властиві живим організмам, та соціальні потреби, що мають суспільно-історичний характер і зумовлені розвитком матеріального виробництва. При цьому там же потреби поділено на такі на групи (що лише певною мірою співпадає з найвідомішою класифікацією Маслоу, про яку мова піде пізніше):

- фізіологічні;
- екзистенціальні;
- престижні;
- особистісні;
- духовні [7].

У Філософському енциклопедичному словнику

вказано таке визначення – потреба – властивість усього живого, яка спонукає його до активності або викликає інші реакції завдяки відображенню надлишку, недостатності або відсутності чинників (речовини, енергії, інформації), що позитивно чи негативно впливають на життєдіяльність організму, людської особистості, соціальної групи, історичної спільноти, суспільства загалом [19].

Укладачі «Фармацевтичної енциклопедії» наголошують, що потреба – в загальному розумінні це необхідність у чому-небудь, кому-небудь, що вимагає задоволення. Існує безліч класифікацій потреб, та загальноприйнятим є поділ їх на первинні, або фізіологічні, і на вторинні, пов'язані з психологічною сферою людини [18].

Соціологічний погляд на проблему визначення потреб надає такі різновиди розуміння: 1) потреба – усвідомлення суб'єктом (особою, соціальною групою, суспільством загалом) необхідності задоволення певних вимог [9]; 2) нужда, необхідність для людини того, що забезпечує її існування і самозбереження; внутрішні спонуки активності людини, характеристика об'єктивного в особистості [16, с. 222]; 3) потреба – це необхідність у чому-небудь життєво-важливому для організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому, спонукання до активності [15].

У психологічному словнику надано таке визначення^ потреба – це поняття зі сфери мотиваційної психології, яке використовують частково як синонім до апперцептивного аспекту поняття мотив й описують як стан переживання недостатності, що спонукає до її задоволення [1].

Таким чином, потреби є багатоаспектним, складним явищем, яке віддзеркалює суспільне життя і розвивається під впливом таких компонент суспільного життя як економіка, публічне управління та публічна політика, культура, освіта тощо. Задоволення потреб більшою мірою залежить від взаємодії особи з соціальним оточенням та формуються під впливом суспільства. Саме через наявність потреб людина має мотиви для певної активності.

Значна кількість (і зростаюча, до речі) людських потреб надає змогу формувати різноманітні за своїми критеріями класифікації. Скажімо, М. Бережної зазначає, що привабливим для дослідників є поділ «всіх потреб за групами, відповідно до яких в суспільстві розмежовуються соціальні класи і групи, організовується матеріальне виробництво з метою задоволення всіх потреб людей. Але плюралізм потреб визначений багатогранною людською природою, також різноманітним природних і соціальних умов, у межах яких останні проявляються. Водночас труднощі і невизначеність виділення стійких груп потреб не зупиняє численних дослідників шукати найбільш адекватну класифікацію потреб» [цит. за 12].

Відомий творець мотиваційної теорії потреб Абрахам Маслоу також вважав, варто відмовитися від абсурдних спроб перерахувати і каталогізувати усі людські потреби і бажання. Адже подібна

"інвентаризація" потреб, за його словами, не має сенсу тому, що мотивацію особистості «неможливо розглядати як суму ізольованих, дискретних величин. Доцільніше говорити про специфічні ієрархії потреб, сама кількість яких, практично цілком залежить від того, з яким ступенем специфікації автор переліку має намір їх аналізувати» [20].

Усе ж найбільш відомою та широко вживаною класифікацією потреб є класифікація запропонована Абрахамом Маслоу у 1943 році. У початковій концепції було описано 5 ярусів, пізніше багато авторів допускали вільне її трактування, збільшуючи кількість рівнів до 7-ми, а подекуди до 10-ти. Варто зауважити, що Маслоу визнано автором теорії потреб, але саму піраміду не створював. У працях автора немає жодного графічного зображення [20; 24]. Перша візуалізація піраміди Маслоу була опублікована у підручнику У. Стоппа (1975). За іншими даними піраміду зобразив Ф. Котлер – автор настільної книги маркетологів «Основи маркетингу».

Що ж до збільшення кількості рівнів, то в 2009 році вчені Канади та США оновили піраміду, оскільки дослідники дійшли висновку, що базові потреби людини залишилися незмінними, але моральні та духовні змінилися. Люди, як і раніше, потребують їжі, житла, відпочинку, безпеки та любові. Питання про виживання не стоїть, а потреби у престижі, кар'єрному зростанні, цінності справи та колективу часто переважають над визнанням та прагненням до кохання [21]. Утім, скільки б рівнів не налічувала піраміда, одне з найважливіших тверджень теорії Маслоу залишається незмінним – кожен із рівнів набуває важливості лише за умови, що потреби, які є нижчих рівнях, повністю задоволені. Наприклад, голод чи нереалізованість сексуального інстинкту (перший рівень) змушують людину забути про обережність та безпеку (другий рівень).

У нашому дослідженні за методологічну основу нами береться саме концепція Маслоу, значною мірою через її гуманістичну спрямованість, адже в центр мотивації ставиться прагнення індивіда до неперервного розвитку і самовдосконалення, що співпадає з базовими ідеями соціальної роботи. Крім того, вагомим фактором є її цілісне креслення і чітке визначення ієрархії, що дозволяє використовувати її при аналізі можливостей людей похилого віку в реалізації потреб різного рівня та напрямів соціальної роботи щодо забезпечення таких можливостей.

Варто зауважити, що в умовах воєнного стану потреби значної кількості людей можуть легко опуститися на нижчі рівні піраміди. Потреби в їжі та безпеці актуальні за будь-яких умов, а тому послуги медико-соціального характеру, будуть затребувані завжди, тоді як потреба в самореалізації шляхом навчання впродовж усього життя в умовах воєнного стану може відійти навіть не на другий, а на третій план. Тому загальним принципом стратегічного планування соціальних послуг для людей похилого

віку є необхідність стежити за тенденціями розвитку потреб.

Розглянемо детальніше кожен з шаблів цієї піраміди по відношенню до людей похилого віку.

Задоволення першого класу потреб (фізіологічні потреби)

Згідно з Маслоу, «без сумніву, фізіологічні потреби домінують над усіма іншими. Більш конкретно це означає, що основною мотивацією людини, який надзвичайно бракує найважливішого в житті, в першу чергу будуть фізіологічні потреби, ніж будь-які інші. Людина, яка потребує їжі, безпеки, любові та поваги, швидше за все, бажатиме їжі сильніше, ніж решту» [20].

У той самий час спосіб задоволення цих потреб дещо відрізняється у різних видах місцевості, регіонах проживання й у залежність від складу сім'ї людини похилого віку.

До фізіологічних потреб можна віднести:

- потребу в здоровому харчуванні;
- потребу в чистій питній воді;
- потребу в підтримці прийнятної температури у місці проживання;
- потребу в підтримці здоров'я та лікуванні;
- потребу в русі;
- потребу в відпочинку;
- потребу в фінансових засобах для задоволення вищеперелічених потреб.

Потреба у здоровому харчуванні

Насамперед люди похилого віку як і решта громадян України мають бути забезпечені достатньою кількістю продуктів харчування (продовольча безпека). Це завдання вирішується в масштабі всієї країни, адже продовольча безпека є станом соціально-економічного розвитку країни, при якому забезпечується продовольча незалежність України, гарантується фізична та економічна доступність для кожного громадянина країни харчової продукції, що відповідає обов'язковим вимогам, в обсягах не менше раціональних норм споживання харчової продукції, необхідної для активного та здорового способу життя [5].

За наявності достатньої кількості продовольства виникає потреба харчуватися найбільш корисним для здоров'я способом. Скажімо, люди похилого віку, які мають власну дачу або город мають потребу в інформації про те, як ефективніше вирощувати овочі та фрукти для здорового харчування. Це може бути корисним і мешканцям села, хоча й меншою мірою, оскільки у них серйозний власний досвід та практика у цьому питанні. Причому рекомендації щодо вирощування овочів та фруктів відрізняються для жителів різних регіонів, особливо для сіверян та жителів півдня. Містянам важливо знати про якість продуктів у торгових мережах і як цю якість оцінити. Усім вищевказаним категоріям важливо знати, за якими рецептами і як готувати їжу, щоб вона була максимально корисною для конкретної людини.

Тобто для здорового харчування крім самих продуктів важлива своєрідна продовольча грамотність та відповідна інформаційна підтримка. У даний час подібна інформація є здебільшого на

різноманітних інтернет-ресурсах, але мало хто з пенсіонерів, та й взагалі з громадян України знає надійні джерела, в яких її можна знайти.

Завданням доведення до населення правил здорового способу життя в даний час приділяють увагу управління соціального захисту, Територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), який зокрема вирішує завдання «з різних аспектів гігієнічного виховання та навчання населення, профілактики інфекційних, паразитарних захворювань та масових неінфекційних захворювань, поширення серед населення знання про здорове спосіб життя». На сайтах таких центрів часто розміщена інформація про здорове харчування людей похилого віку з урахуванням найбільш поширених у них захворювань. Адже люди похилого віку мають невеликий, але стійкий дохід у вигляді пенсії, яка не нижча за прожитковий мінімум; вони можуть і хочуть дбати про своє здорове харчування.

Потреба у чистій питній воді

Доступ до чистої питної води входить до складу цілей сталого розвитку до 2030 року, встановлених ООН у 2015 році. Досягнення цієї мети забезпечується державному рівні, 1,5% домогосподарств (станом на 2015 рік), в яких громадяни використовують воду з неперевіраних джерел, потребує створення реєстру відповідних населених пунктів, планування вирішення проблеми їхнього постачання чистою питною водою та контролю за виконанням планів, у тому числі громадського. Зазначимо, близько 3% громадян змушені використовувати для питних цілей воду, яка не відповідає низці базових показників, встановленим нормативам, майже третина населення країни користується джерелами водопостачання без відповідної водопідготовки, населення низки регіонів страждає від нестачі питної води та відсутності пов'язаних з цим належних санітарно-побутових умов проживання [11].

Потреба певних температурних умов проживання

Наступною фізіологічною потребою людини є потреба у певній температурі навколишнього середовища. У багатьох людей похилого віку ця потреба яскравіше виражена в силу їхнього віку та певних порушень кровопостачання.

Задоволення цієї потреби можна поділити на два завдання:

- 1) забезпечення житлом із системою опалення;
- 2) забезпечення паливом домогосподарств пенсіонерів з пічним опаленням.

В Україні успішно (навіть в період воєнного стану) вирішуються обидва завдання.

Потреба у підтримці здоров'я та лікуванні

Люди старші за працездатний вік більше потребують лікування та догляду, ніж їх молодші співгромадяни. В умовах страхової медицини та обов'язкового медичного страхування крім звичних можливостей амбулаторного спостереження та лікування пенсіонерам були б корисні онлайнві консультації фахівців з питань діагностики та

лікування, особливо за високотехнологічними засобами (система *helsinki.me* дозволяє отримувати консультації, не виходячи з дому, але знову для цього потрібні навички роботи з технічними засобами та інтернетом).

Для людей похилого віку, які потребують постійного контролю стану здоров'я, існує потреба у полегшенні придбання та доставки їм ліків. Цим питанням здебільшого опікують соціальні працівники та волонтери місцевих громад.

Наступний рівень потреб – потреба у безпеці.

«Якщо фізіологічні потреби щодо задоволені, з'являється нова група потреб, які ми можемо з деяким наближенням віднести до категорії потреб у безпеці (захищеності; стабільності; залежності; захисту; відсутності страху, тривоги та хаосу; потреби у структурі, порядку, законі та обмеженнях; силі покровителя і т.д.) [24].

Усім аспектам безпеки найсерйознішу увагу приділяють на загальнодержавному рівні. З цією метою прийнято такі документи, як Стратегія національної безпеки, Стратегія сталого розвитку «Україна – 2030», Закон України «Про національну безпеку України» тощо.

Забезпеченням різних напрямів безпеки в країні займаються силові органи та органи публічного управління всіх рівнів, але інформаційна безпека значною мірою залежить від певного громадянина, оскільки він сам вирішує, які сайти відвідувати в інтернеті, як відповідати на дзвінки незнайомих осіб щодо банківських рахунків та карток, як діяти у соціальних мережах тощо. Тому роз'яснення людям похилого віку правил «інформаційної гігієни» в умовах великої кількості «токсичної» інформації є критично важливим. Пенсіонери можуть не повною мірою відчувати таку потребу, і від цього задоволення стає ще актуальнішим.

У цьому ж ряді стоїть і потреба у фінансовій грамотності, знанні основ пенсійного законодавства та наявності можливості проконсультуватися з довіреною особою з цих питань. Бажаним також є знання людьми похилого віку страхових продуктів, які вирішують окремі питання майнової та фінансової безпеки.

Третій рівень потреб – потреба у любові та приналежності до групи

Коли задоволені потреби у безпеці, людина звільняється для пошуку кохання, незалежності, поваги, самоповаги тощо. Найпростіший прийом усунути залежність організму від нижчих, більш матеріальних, егоїстичних потреб у тому, щоб задовольнити їх [24].

Водночас задоволення потреб у любові та приналежності «не можна отримати від споглядання дерев та гір і навіть від спілкування з тваринами. Тільки інша людина може повноцінно задовольнити наші потреби у повазі, захисті та любові, і лише іншим людям ми можемо дати те саме повною мірою. Це саме те, що дають один одному добрі друзі, кохані, батьки та діти, добрі викладачі та учні. Це те задоволення, яке ми шукаємо в добрих відносинах будь-якого роду» [24].

У психології любов сприймається як складне соціальне явище, яке має, звісно, свої біологічні основи та механізми. Один із видатних психологів та філософів ХХ ст. Еріх Фромм підкреслює, що любов є потужним способом подолання самотності індивіда, встановлення його зв'язку зі світом інших людей: «...У людині закладено глибоку потребу вибратися з в'язниці своєї самотності» [4]. У всі століття уявлення людей про кохання виражали рівень розвитку людської особистості, стан суспільства і ті світоглядні концепції, які панували в ньому. У своїй роботі «Мистецтво любові» Фромм аналізує різні форми прояву кохання та ділить його на кілька типів: любов між батьками та дітьми; братерська любов; материнська любов; еротичне кохання; любов до себе; любов до Бога.

Потреба любові передбачає як потреба давати, і потреба отримувати любов. Коли ці потреби не задоволені, особа гостро переживає відсутність друзів, партнера чи дітей. Така особистість жаданно буде прагнути зав'язати відносини з людьми взагалі – заради місця в групі чи сім'ї – і буде всіма силами прагнути до досягнення цієї мети. Людина прагне теплих, дружніх відносин, їй потрібна соціальна група, яка б забезпечила її такими відносинами, сім'я, яка прийняла б її як свого. Можливо, таке важливе місце потреби у приналежності та любові викликано сучасними особливостями суспільних відносин – зникненням сім'ї, що складається з кількох поколінь, ослабленням родинних зв'язків, поглибленням прірви між поколіннями, стрімкою урбанізацією, руйнуванням традиційного способу життя.

С. Хілл припустив, що люди прагнуть бути в суспільстві з таких чотирьох причин:

- щоб, порівнюючи себе з іншими, позбутися невпевненості у собі;
- щоб отримати позитивну стимуляцію у вигляді цікавого живого спілкування;
- щоб домогтися уваги та похвали;
- щоб отримати емоційну підтримку» [23].

У зв'язку зі скороченням кола спілкування людини після її виходу на пенсію, зменшення можливостей вибору формальних та неформальних соціальних груп, до яких вона могла би належати, для неї вкрай важливим є збереження контактів зі знайомими та колегами та встановлення нових контактів з людьми свого віку, наприклад, через участь у гуртках та секціях для літніх людей, де пенсіонери займаються оздоровчою гімнастикою, шведською ходьбою, музикою, співом, живописом, танцями та беруть участь у багатьох інших цікавих дозвольних заходах, які пропонують не лише комерційні організації, але й Територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

Також видається важливим створити можливості та технології спілкування людей похилого віку у віртуальному середовищі, яке вберегло б їх від негативного впливу та зміцнило їх психологічно. Особливо на часі це в умовах воєнного стану, періоди пандемії чи епідемій,

допомагає запобігати поширенню страху, песимізму та невротичних станів. Тобто треба вирішувати завдання задоволення потреб пенсіонерів у приналежності, їхню пізнавальну потребу одночасно з потребою у безпеці. При цьому треба враховувати, що використання соціальних мереж несе в собі ризики для користувачів, зокрема контентні ризики – ризики, пов'язані зі сприйняттям шкідливої інформації, що публікується в мережі. Існує й ризик зазнати образ і нападів з боку інших членів спільноти, стати потенційною жертвою запланованих кримінальних злочинів, шахрайських атак; соціальні мережі можуть використовуватися в інформаційній війні [6]. Має місце та залежність від соціальних мереж. Тому для пенсіонера важлива «інформаційна гігієна»: правильне використання соціальних мереж та й взагалі інформації, що міститься в інтернеті. У такому недружньому інформаційному середовищі найбільш надійним засобом спілкування та пізнання можуть бути портали відомих організацій, які дають можливість людині похилого віку задовольнити інформаційні потреби та потреби у спілкуванні досить повно та безпечно.

Четвертий рівень потреб – потреба у повазі та визнанні

«Усі люди в нашому суспільстві (з рідкісними патологічними винятками) мають потребу в стабільній, обґрунтованій, зазвичай високій самооцінці, у самоповазі або почутті власної гідності та в повазі оточуючих. ... Задоволення потреби у самоповазі викликає почуття впевненості у собі, своєї цінності, сили, здібностей та адекватності, відчуття своєї корисності та потреби у світі. Перешкоди для задоволення цих потреб ведуть до появи почуття неповноцінності, слабкості та безпорадності» [20].

Самоповага людини часто пов'язана з досконалим оволодінням діяльністю. Це створює впевненість у своїх силах, можливостях, здібностях, знаннях, незалежно від інших людей, в успіхах і досягненнях у роботі. Пенсіонер, як і будь-яка людина, потребує поваги з боку інших людей, визнання іншими її репутацією, авторитетом, заслугами.

Для самоповаги людині похилого віку важливо продемонструвати можливість бути корисним для членів своєї групи, своєї сім'ї не менше, ніж молоді люди. Тому непрацюючим пенсіонерам істотні, наприклад, «дачні успіхи»: вирощування якісних чи особливих овочів та фруктів, формування особливих життєвих процедур, наприклад, регулярне користування тощо. Деякі пенсіонери, які мають солідний соціальний капітал, стають виразниками інтересів мешканців багатоквартирного будинку у муніципальних органах влади. Інші відгукуються на необхідність допомоги не лише членам сім'ї, а й сусідам та знайомим у разі неприємностей чи інших негараздів.

У цілому повага до людей похилого віку в суспільстві визначається культурним і духовним рівнем оточуючих (сукупність суспільних звичаїв, втілення певних звичок поведінки, способу

мислення і життя, що передаються з покоління в покоління). У суспільстві споживання люди похилого віку, якщо вони не приносять дохід, часто стають людьми другого сорту.

П'ятий рівень потреб – пізнавальні потреби

Пізнавальна потреба людини вплетена у всі інші. «Відзначається така низка особливостей цієї потреби: вроджений характер, автономність від фізіологічних потреб, ненасичуваність, домінування серед інших потреб людини, тобто. зростання її ролі у філогенезі у системі потреб, предмет цієї потреби – новизна подразника – інформація» [13]. Оскільки життя людини багатогранне, напрям його пізнавальних зусиль визначається цілями його життя та прагненнями в даний момент. Якщо метою життя літньої людини в даний період є допомога онукам у їхньому розвитку та входженні у доросле життя, вона шукатиме методи та системи для такого розвитку, відбиратиме відповідний досвід свого життя та оцінюватиме результативність своїх зусиль.

Пенсіонер може поставити за мету сформувати та підтримувати для себе здоровий спосіб життя. Він може поставити собі за мету навчитися малювати або вивчити англійську мову. І тоді включаються його вроджені здібності до пізнання, тобто формування та вибір мети – це головне, що визначить подальший процес. Популяризація історій успіху людей похилого віку може дати яскравий матеріал для постановки цілей пенсіонеру і для його розвитку.

Шостий рівень потреб – естетичні потреби

У соціальній психології естетична потреба розглядається разом із поняттям естетичного інтересу. «Естетичний інтерес та естетична потреба є категоріями духовного життя індивіда. Взаємозв'язок цих категорій очевидний. Вони пов'язані з естетично значущими об'єктами реального світу і можуть бути спрямовані на той самий об'єкт. Естетична потреба та інтерес пов'язані з естетичним переживанням і є рушійною силою практичної діяльності. ... Естетична потреба проявляється як стан, що спонукає особистість до присвоєння естетичних цінностей та до творчої діяльності за «законами краси» [22].

Саме естетична потреба спонукає людей похилого віку вчитися малювати, починати писати вірші, ходити на концерти та до художніх музеїв, більше бути на природі. Однак ця потреба «включається», як правило, коли задоволені фізіологічні потреби та потреба у безпеці.

Сьомий рівень потреб – потреба в самореалізації

Під потребою в самореалізації розуміють бажання індивіда знайти місце у суспільстві, розкрити особисті якості, застосувати знання та навички, здійснити задуми. Людина хоче бути кращим за інших в певній галузі, отримати задоволення від досягнутого. Потреба самореалізації найсильніша з тих, що є в людини. Основу самореалізації становить визнання та самоствердження. Людині важливо показати все, що вона вміє, і отримати за це схвалення.

Вгамувати потребу в самореалізації і самовираженні можна відразу в декількох сферах. Наприклад, успіхи в кар'єрному зростанні нерідко супроводжуються наявністю цікавих захоплень або міцними сімейними відносинами. Для цього людям слід ставити цілі, прислухатися до власних бажань, оцінювати свої дії з погляду оточуючих. Адже якщо нехтувати інтересами соціуму, не намагатися надати діям соціальної спрямованості, особистість зазнаватиме деструктивного впливу.

Багато років досліджуючи людей з яскраво вираженою потребою в самореалізації, Маслоу склав список властивих їм відмінних рис особистості. До таких рис він відніс:

- адекватне сприйняття реальності;
- прийняття світу таким, яким він є;
- спонтанність та природність поведінки;
- концентрація на вирішенні певних проблем, а не на своєму «Я»;
- схильність до усамітнення;
- автономію, тобто. відносну незалежність від фізичного та соціального оточення;
- свіжість сприйняття звичайних явищ реальності;
- особливі емоційні переживання («пікові переживання»);
- почуття єдності та спорідненості всіх людей;
- скромність та повага до оточуючих;
- вибірковість у спілкуванні та особливий стиль міжособистісних відносин;
- суворе дотримання обраним для себе моральним стандартам;
- перетворення засобів досягнення тієї чи іншої мети на цікаву творчу діяльність;
- почуття гумору;
- креативність, тобто самостійний та творчий стиль діяльності;
- опір долученню до чужих культурних норм;
- наявність численних дрібних недоліків та недосконалостей;
- формування власної самостійної системи цінностей;
- цілісність особистості та відсутність у ній руйнівних протиріч, гармонія внутрішнього світу та поведінки [20].

Психологія і нейрофізіологія виходять з того, що сучасна людина реалізує в середньому всього лише 5-10% свого потенціалу. Самореалізація – це формування певних якостей особистості, що найбільш повно відображають внутрішню природу людини, яка є досконалою. Самореалізація – це показник певної внутрішньої зрілості свідомості людини. Більш повне використання свідомості людини робить її все більш досконалою особистістю. І це найбільш повне здійснення своєї внутрішньої природи є справжньою метою життя кожної людини [20].

Значна увага до потреб людей похилого віку приділяється не лише на рівні держави чи суспільства, а й на рівні міжнародної спільноти. Наприклад, спираючись на стандарти, визначені в Мадридському міжнародному плані дій з проблем старіння, конвенціях, рекомендаціях і резолюціях Міжнародної організації праці, Всесвітньої

організації охорони здоров'я та інших установ, Організація Об'єднаних Націй розробила і закликала уряди включити до своїх національних програм низку принципів щодо людей похилого віку [10]. Тут йдеться про можливості людей похилого віку самостійно забезпечувати власні потреби та отримувати відповідні соціальні послуги щодо їх забезпечення у разі необхідності. Певною мірою цей аспект людського старіння проглядається у багатьох програмних документах, які визначають сучасну політику у сфері соціального захисту людей похилого віку в Україні.

За цим документом, визначальними принципами мають бути:

- а) незалежність – гарантія таких доходів, які забезпечать вільний доступ осіб похилого віку до житла, продуктів харчування, медичного обслуговування;
- б) участь – можливість активної участі цієї вікової групи у суспільному житті;
- в) догляд – різні його форми від наявності догляду сім'ї та громади, в якій людина похилого віку проживає, до користування послугами опікунських закладів. Цей догляд повинен супроводжуватися дотриманням таких принципів, як повага, пошанування гідності, переконань та потреб особи;
- г) реалізація внутрішнього потенціалу;
- ж) гідність – достойне життя, позбавлене як фізичного, так і психологічного тиску чи дискримінації [10].

Також варто відзначити ще два суттєві аспекти без яких дослідження сутності потреб людей похилого віку було б неповним. По-перше, це стрімка зміна потреб під дією науково-технічного прогресу та глобалізації. А по-друге, це умови задоволення потреб в контексті локдаунів 2020-2021 рр. та дії воєнного стану з лютого 2022 р.

Щодо першого аспекту можна стверджувати, що у ХХІ ст. перелік потреб людей похилого віку, які задовольняються зокрема і через надання соціальних послуг, значно розширився. Це зумовлено як особливостями глобалізованого постіндустріального суспільства, найбільш фундаментальною ознакою якого є переорієнтація виробництва зі створення матеріальних благ на надання послуг і розповсюдження інформації, так і розвитком професійної соціальної роботи, а також змінами у самих підходах до розуміння старості. В умовах сучасного розвитку виробництва – засобів транспорту, телебачення, мереж зв'язку змінюються уявлення про критерії задоволення потреб, розширюються пропозиції, а отже суттєво розширюється і саме коло нагальних потреб. Навіть у спеціальних закладах для людей похилого віку, якими, наприклад, є територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), воно не зводиться до потреб фізичного існування (їжі, житла, одягу тощо). У коло нагальних ввійшли потреби в переміщенні, спілкуванні, освіті, інформації та багато інших.

Щодо другого аспекту, варто сказати кілька слів в даному контексті, хоч це може бути темою окремого серйозного дослідження. Вплив пандемії реалізується як через вплив самого вірусу на людей, що перехворіли, так і через вплив інформаційного та економічного середовища в період пандемії. Інформаційна, соціальна та економічна сфера життєдіяльності громадян України також зазнали і суттєвого негативного впливу із посиленням бойових дій на нашій території. Внаслідок всіх цих впливів населення протягом тривалого часу відчуває сильний стрес, що разом із невизначеністю щодо майбутнього, зрештою, призводить до нервово-психічних змін.

Як зазначено в преамбулі до доповіді Світового банку: "Поширення інфекційних захворювань має унікальну здатність підживлювати страх, занепокоєння і масову істерію. ... Те, проти чого ми боремося, невидимо; наша сім'я, друзі та сусіди можуть стати джерелами інфекції; ті повсякденні ритуали, якими ми цінуємо, наприклад зустріч із другом у громадському місці, можуть стати засобом передачі інфекції; і влада, яка намагається захистити нас, застосовуючи заходи обмеження волі, часто сприймається як агенти гноблення" [25].

Необхідність перебувати в укриттях під час повітряної тривоги, складності (хоч і тимчасові) з купівлею продуктів харчування та ліків або доступом до банківських послуг, неможливість вільно та безпечно пересуватися країною, переживання за себе та своїх близьких – все це призводить до зниження стресостійкості людей похилого віку.

У результаті у багатьох виникає так званий постстресовий синдром, або посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), симптомами якого є поганий настрій, страхи, тривога, очікування чогось неприємного, погане передчуття, часто порушення сну та апетиту. Дуже часто у людей з'являється дратівливість, гнівливість, агресивність або, навпаки, байдужість, апатія. Зрозуміло, такі люди, фіксуючись, заціклюючись мимоволі на стресовій ситуації, якийсь час не здатні займатися сім'єю, роботою і своїм особистим життям.

Для людей похилого віку стрес під час пандемії посилюється ще й тим, що їх у всьому світі «зарахували» до окремої групи високого ризику, якій приділяється особлива увага щодо ізоляції, масок та інших протиепідемічних обмежень, що формально виглядає як турбота, але з погляду самих пенсіонерів підкреслює їх відокремлення від суспільства працездатних людей.

У період активних бойових дій багато людей похилого віку перестали займатися реалізацією своїх вищих потреб, зосередившись на повсякденних. Крім того, у близько третини людей віком від 55 років члени їх родин виїхали як біженці за кордон [17]. А отже фактор самотності, який теж має вплив на бажання реалізувати вищі за ієрархією потреби, тут відіграє негативну роль.

Висновки. Оскільки задоволення потреб людей похилого віку залежить як від особистої активності та ступеня адаптивності людини похилого віку, так і від факторів навколишнього середовища (фізичного і соціального), які формують умови для такого задоволення, варто виходити з того, що кожна людина визначає важливі для себе потреби й інтереси, але лише частину з них вона може реалізувати повністю самостійно, інші потребують співпраці з іншими членами суспільства. А певні потреби може забезпечити лише держава, провадячи результативну соціальну політику.

Тому у пенсіонерів під час пандемії та в умовах воєнного стану посилюються третій та четвертий рівні потреб: потреби у приналежності до групи, кохання, поваги та довіри. Їм ще важливіше знайти застосування своїм знанням, досвіду та соціальному капіталу, ніж це було раніше. Якщо вони після виходу на пенсію набули якихось нових можливостей або відкрили нові здібності до творчості, досягли досягнень у нових для себе справах, дуже важливою є оцінка групою чи суспільством таких досягнень.

Список літератури

1. Бенеш Г. (2007). *Психологія: атлас* ; пер. Р.Д. Обухів; наук. ред. пер. В.О. Васютинський. Київ : Знання-Прес. 510 с.
2. Декларация з проблем старіння. База даних «Законодавство України». ВР України. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_510
3. Джуган Р.І., Новосад К.Я. (2019). Теоретичні підходи до інтерпретації потреб у соціології. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів. Матеріали доп. та повід. міжнар. наук-практ. конференції. (м. Ужгород, 27 вересня 2019 року)*. С. 26–29.
4. Еріх Фромм. (2017). *Мистецтво любові* ; пер. з англ. В. Кучменко. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 192 с.
5. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану" від 24.03.22. № 2145-IX База даних «Законодавство України». ВР України. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
6. Котух Є.В. (2020). *Кібербезпека у публічному секторі* : моногр. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». 272 с.
7. Людина як біологічний та соціальний суб'єкт. *Філософський аспект*. Архів оригіналу за 21 жовтня 2015. Retrieved from https://web.archive.org/web/20151021025726/http://ellib.org.ua/books/files/bgd/bgd_g/21.html
8. *Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002-2019 рр.* : кол. моногр. (2020). За ред. О.М. Гладуна; ПАП України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ. 174 с.
9. Подольська Є. (2008). *Потреби. Соціологічна енциклопедія*. Київ: Академвидав. С. 297-298.
10. *Принципи ООН стосовно людей похилого віку*. База даних «Законодавство України». ВР України. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_314
11. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2030» : указ Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015. Офіційне представництво Президента України. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>
12. Руслана Сопко. (2017). Потреби людей похилого віку (на прикладі проекту «Домашня опіка» благодійного фонду «Карітас»). *Соціальна робота та управління*. 1 (10). С.

51 – 57.

13. Сидоренко С.В. (2010). Особистість у вимірах філософії глобалістики. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. Вип. 41. С. 194-202.

14. Словник української мови. Retrieved from <http://sum.in.ua/s/potreba>

15. *Соціологічна енциклопедія*. (2008). Укладач В.Г. Гордяненко. Київ : Академвидав. 456 с. (Серія "Енциклопедія ерудита").

16. *Соціологія: словник термінів і понять*. (2006). Упорядники: Біленький Є.А., Дебой В.М., Козловець М.А., Котвицький А.А., Саух І.В., Фелоренко В.О., Цибульський В.О., Жаловапі В.О. ; за заг. ред. Біленького Є.А. і Козловця М.А. Київ : Кондор. 372 с.

17. *Українське суспільство в умовах війни*. (2022). Колективна монографія ; за ред. член.-кор. НАН України, д.філос.н. Є.Головахи. Київ : Інститут соціології НАН України. 410 с.

18. *Фармацевтична енциклопедія*. Retrieved from <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/916/potreba>

19. *Філософський енциклопедичний словник*. (2002). За заг. ред. В.І. Шинкарука. Національна академія наук України Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди. Київ : Абрис. 742 с.

20. Abraham H. Maslow. (1970). *Motivation and Personality* (2nd ed.) N.Y.: Harper & Row. 396 p.

21. An Overview of Needs Theories behind Consumerism (March 2009). *Journal of Applied Economic Sciences*. 4 (1) by David Ward, Marta Lasen. Retrieved from https://mpr.ub.uni-muenchen.de/13090/1/Mπρα_paper_13090.pdf

22. David G. Myers. (2010). *Social Psychology* : 10th edition. New York : McGraw-Hill. 759 p.

23. Hill, C.A. (1987). Affiliation motivation: People who need people... but in different ways. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(5), 1008–1018. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.5.100>

24. Maslow, A.H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>

25. World Bank Group's Operational Response to COVID-19. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/about/what-we-do/brief/world-bank-group-operational-response-covid-19-coronavirus-projects-list>

References (transliterated)

1. Benesh H. (2007). *Психологія: Atlas* ; per. R.D. Obukhiv; nauk. red. per. B.O. Vasiutynskiy. Kyiv : Znannia-Pres. 510 s.

2. Декларативна з проблем стариння. Базу даних «Закондавство України». VR України. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_510

3. Dzhuhan R.I., Novosad K.Ia. (2019). Теоретичні підходи до інтерпретації потреб у соціології. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів*. Матеріали доп. та повід. міжнар. наук-практ. конф. (м. Ужгород, 27 вересня 2019 року). С. 26–29.

4. Erikh Fromm. (2017). *Мистецтво любові* ; per. z anhl. V. Kuchmenko. Kharkiv : Knyzhkoviy Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». 192 s.

5. Закон України "Про внесення змін до деяких закондавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану" від 24.03.22. № 2145-IX Базу даних «Закондавство України». VR України. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>

6. Kotukh Ye.V. (2020). Кібербезпека у публічному секторі : монографія. Kh. : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr».

272 s.

7. Liudyna yak biolohichniy ta sotsialnyi subiekt. *Filosofskiy aspekt*. Arkhiv oryhnalu za 21 zhovtnia 2015. Retrieved from https://web.archive.org/web/20151021025726/http://ellib.org.ua/books/files/bgd/bgd_g/21.html

8. Naselessnia Ukrainy. Demohrafichni tendentsii v Ukraini u 2002-2019 rr. : kol. monohr. (2020). Za red. O.M. Hladuna; PAP Ukrainy, In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy. Kyiv. 174 s.

9. Podolska Ye. (2008). *Potreby*. *Sotsiolohichna entsyklopediia*. Kyiv: Akademvydav. S. 297-298.

10. Pryntsypy OON stosovno liudei pokhyloho viku. Базу даних «Закондавство України». VR України. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_314

11. Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina – 2030» : ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 roku №5/2015. Ofitsiine predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>

12. Ruslana Sopko. (2017). *Potreby liudei pokhyloho viku (na prykladi proektu «Domashnia opika» blahodiinoho fondu «Karitas»)*. *Cotsialna robota ta upravlinnia*. 1 (10). S. 51 – 57.

13. Sydorenko S.V. (2010). Osobystist u vymirakh filosofii hlobalistyky. *Humanitarniy visnyk ZDIA*. Vyp. 41. S. 194-202.

14. Slovnyk ukrainskoi movy. Retrieved from <http://sum.in.ua/s/potreba>

15. *Sotsiolohichna entsyklopediia*. (2008). Ukladach V. H. Horodianenko. Kyiv : Akademvydav. 456 s. (Serii "Entsyklopediia erudyta").

16. *Sotsiolohiia: slovnyk terminiv i poniat*. (2006). Uporiadnyky: Bilenyki Ye.A., Deboi V.M., Kozlovey M.A., Kotvytskni A. A., Saukh I.V., Felorenko V.O., Tsybulskni V.O., Zhalovapi V.O. ; za zah. red. Bilenkoho Ye.A. i Kozlovtsia M.A. Kyiv : Kondor. 372 s.

17. *Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny*. (2022). Kolektyvna monohrafiia ; za red. chlen.-kor. NAN Ukrainy, d.filos.n. Ye.Holovakhy. Kyiv : Instytut sotsiolohii NAN Ukrainy. 410 s.

18. *Farmatsevtichna entsyklopediia* Retrieved from <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/916/potreba>

19. *Filosofskiy entsyklopedychnyy slovnyk*. (2002). Za zah. red. V.I. Shynkaruka. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy Instytut filosofii im. H.S.Skovorody. Kyiv : Abrys. 742 s.

20. Abraham H. Maslow. (1970). *Motivation and Personality* (2nd ed.) N.Y.: Harper & Row. 396 p.

21. An Overview of Needs Theories behind Consumerism (March 2009). *Journal of Applied Economic Sciences*. 4 (1) by David Ward, Marta Lasen. Retrieved from https://mpr.ub.uni-muenchen.de/13090/1/Mπρα_paper_13090.pdf

22. David G. Myers. (2010). *Social Psychology* : 10th edition. New York : McGraw-Hill. 759 p.

23. Hill, C.A. (1987). Affiliation motivation: People who need people... but in different ways. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(5), 1008–1018. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.5.100>

24. Maslow, A.H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>

25. World Bank Group's Operational Response to COVID-19. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/about/what-we-do/brief/world-bank-group-operational-response-covid-19-coronavirus->

Відомості про авторів / About the Authors

Грибко Ольга Владиславівна (Olga Grybko) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна, кандидат наук з державного управління; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3227-608X>

УДК 622:504

doi: 10.20998/2227-6890.2023.1.10

Ю. ОФФЕНБЕРГ, К.О. ФРАТІЛА, І.Т. ІЛІАШ, Н. ІЛІАШ, О. ОФФЕНБЕРГ, С.М. РАДУ, В. ФЕТИНІУК

ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІ ГІРНИЧІ СПІЛЬНОТИ: АСПЕКТИ ГЕОЕКОЛОГІЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Мультидисциплінарний характер якості життя вимагає відповідного визначення цього поняття. Хоча це специфічно для галузі соціології, воно все частіше з'являється в екології, економіці, охороні здоров'я, кліматології тощо. Таким чином, феномен метаморфоз охоплює різні сфери діяльності, які спричиняють природні та технічні зміни. Модифікація природних систем та їх трансформація внаслідок природно-технічних причин, характерна для постіндустріальних гірничодобувних територій, наближає нові галузі досліджень до географічного середовища. Аналіз якості життя громад у цих районах передбачає трансдисциплінарний підхід (між різними дисциплінами та всередині них, а також за межами будь-якої з них), щоб зрозуміти фізіономію та здоров'я ландшафтів, відповідно, екологію ландшафтів, завантажених життєвими ресурсами. Через призму геотектонічних рухів в останній період часу, окрім безпечного підземного видобутку корисних копалин, забезпечення безпеки та здоров'я в публічних і приватних надземних просторах потребує необхідності аналізу реальної ситуації, насамперед у державних установах, державній та приватній системі охорони здоров'я (лікарні, амбулаторії). У цій статті коротко оглядається геоecologia якості життя, зосереджуючись на найважливіших визначеннях концепції та висвітлюючи елементи, застосовні до постіндустріальних гірничих районів.

Ключові слова: видобуток корисних копалин, громади, геоecologia, якість життя.

IULIAN OFFENBERG, FRĂȚILĂ CRISTIAN OVIDIU, IOANA TIBERIA ILIAȘ, NICOLAE ILIAȘ, ALEXANDRA OFFENBERG, MIHAI RADU SORIN, VALENTINA FETINIUC

POST-INDUSTRIAL MINING COMMUNITIES: ASPECTS ON GEOECOLOGY OF QUALITY OF LIFE

The multidisciplinary nature of quality of life calls for appropriate definitions of the concept. Although it is specific to the field of sociology, it appears more and more often in ecology, economy, health, climatology, etc. The phenomenon of metamorphosis thus involves the different fields with activities that produce natural and technical changes. The modification of natural systems and their transformation due to natural-technical causes, characteristic of post-industrial mining areas, brings the new fields of research closer to the geographical environment. The analysis of the quality of life of the communities in these areas involves a transdisciplinary approach (between and within various disciplines as well as beyond any of them) to understand the physiognomy and health of landscapes, respectively the ecology of landscapes loaded with life resources. Through the lens of geotectonic movements in the last period of time, in addition to safe underground mining, ensuring security and health in public and private above-ground spaces requires the need to analyze the real situation, primarily in public institutions, in the public and private health system (hospitals, ambulatories). This paper briefly reviews the geoecology of quality of life, focusing on the most important definitions of the concept and highlighting the elements applicable to post-industrial mining areas.

Key words: mining, communities, geoecology, quality, life.

Problem statement. Romania engaged in a large-scale industrial restructuring, assuming the reduction of production, the loss of jobs and the serious damage to the quality of human life in the communities established in mono-industrial areas. In synergy with the chaotic exploitation of natural resources (e.g.,

wood mass), the landscapes were subjected to disturbances specific to the interaction between the geographical environment and the human factor. The geographical environment is an irreducible macrosystem delimited by the components of the planet and determined by the interaction with basic